

УДК 94(477+436)“19”(045)

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.31.2025.347539>

В. М. ВАСИЛЬЧУК

доктор історичних наук, професор, професор кафедри психології і туризму,
Київський національний лінгвістичний університет (Україна, Київ)

e-mail: vladimir_vasyl@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6753-4686>

Г. М. ВАСИЛЬЧУК

доктор історичних наук, професор,
директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та
документознавства (Україна, Київ)

e-mail: historyhena@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3023-6682>

ВІЛЬГЕЛЬМ ФРАНЦ ЙОЗЕФ КАРЛ ФОН ГАБСБУРГ-ЛОТАРИНЗЬКИЙ (ВАСИЛЬ ВИШИВАНИЙ) – ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА АВСТРІЇ

Анотація

Метою статті є вивчення та осмислення ролі політичного діяча австрійського походження Василя Вишиваного у формуванні української державності, культури та науки, а також його внеску у становлення багатонаціональної спадщини українського народу. **Методологія** базується на засадах історизму, комплексності та науковості. Застосовано такі методи, як історико-генетичний, аналітично-синтетичний, порівняльного аналізу, ретроспективний, історико-типологічний, метод локальної історії. Це сприяло трактуванню досліджуваних явищ, базуючись на принципах діалектики та логіки пізнання історичного процесу та суспільного розвитку, у динаміці загальносуспільних подій, з огляду на сучасність. **Наукова новизна.** Отримані результати визначаються насамперед самою постановкою та розробкою складної, маловивченої проблематики. У науковій розвідці увага зосереджена на постатях відомих громадських, військових і політичних діячів Австрії, які стали явищем в історії державотворення України у найбільш переломні періоди, а саме наприкінці XIX – у першій половині XX ст. **Результати дослідження.** Сучасне переосмислення минулого нашої держави підвищило інтерес до багатьох постатей української історії. Це спричинило появу значної кількості наукових розробок, головною місією яких було окреслення здобутків окремих історичних діячів у змаганні за українську державність. Формування майбутньої держави неможливе без чіткого розуміння нашого минулого у всіх його виявах та сукупностях. Отже, історія будь-якого етносу, що населяє територію України, є невід’ємною складовою нашої спільної історії. Зокрема, австрійці першої половини XX ст. усе частіше розглядаються не лише як учасники національно-визвольних змагань на українських землях, а й як творці європейського інтелектуального простору. Таким чином, вивчаючи біографії видатних представників Австрійської держави, можна прослідкувати адаптаційні механізми, що супроводжували іноземців під час їхнього перебування в Україні.

Ключові слова: Австрія, Габсбурги, Василь Вишиваний, просопографія, історична пам’ять, історико-культурна спадщина.

WILLIAM FRANZ JOSEPH KARL VON HABSCHURG-LORRHENZHEN (VASIL VYSHIVANNYI) – HISTORICAL ASPECTS OF RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND AUSTRIA

Abstract

The purpose of the article is to study and understand the role of the Austrian-born political figure Vasyl Vyshyvany in the formation of Ukrainian statehood, culture and science, as well as his contribution to the formation of the multinational heritage of the Ukrainian people. **The methodology** is based on the principles of historicism, complexity and scientificity. Such methods as historical-genetic, analytical-synthetic, comparative analysis, retrospective, historical-typological, and local history methods were applied. This contributed to the interpretation of the studied phenomena, based on the principles of dialectics and logic of cognition of the historical process and social development, in the dynamics of general social events, taking into account modernity. **Scientific novelty.** The results obtained are determined primarily by the very formulation and development of a complex, little-studied problem. In scientific research, attention is focused on the figures of famous public, military and political figures of Austria, who became a phenomenon in the history of statehood of Ukraine in the most critical periods, namely at the end of the 19th – in the first half of the 20th century. **Research results.** The modern rethinking of the past of our state has increased interest in many figures of Ukrainian history. This has led to the emergence of a significant number of scientific developments, the main mission of which was to outline the achievements of individual historical figures in the struggle for Ukrainian statehood. The formation of a future state is impossible without a clear understanding of our past in all its manifestations and aggregates. Thus, the history of any ethnic group inhabiting the territory of Ukraine is an integral part of our common history. In particular, the Austrians of the first half of the 20th century. are increasingly viewed not only as participants in national liberation struggles on Ukrainian lands, but also as creators of the European intellectual space. Thus, by studying the biographies of prominent representatives of the Austrian state, one can trace the adaptation mechanisms that accompanied foreigners during their stay in Ukraine.

Keywords: Austria, Habsburgs, Vasyl Vyshyvany, prosopography, historical memory, historical and cultural heritage.

Вступ. Історія Австрії та України має спільні риси. Спостерігається змішування народів, переселення різних етнічних груп, торгівля, культурні обміни, війни, експансія та інші процеси. Зрештою, історія практично кожної держави постає як безперервний ланцюг народів і культур, які розквітали та згасали на її просторах. У вирі історичних подій культура, з одного боку, втрачає певні самобутні ознаки, а з іншого – засвоює надбання інших культур. Внаслідок розселення слов'ян на обширних теренах Східної Європи утворилися три когорти слов'янських племен: західна, південна та східна. Від цих трьох груп беруть початок сучасні слов'янські народи. Літописець Нестор у "Повісті минулих літ" повідомляє, що "сіли слов'яни на Дунаї, ... Від тих слов'ян і розлилися, як весняні води, слов'яни по землі" (Повість минулих літ. Поучення Володимира Мономаха, 2028, с. 4.)

Дивлячись на сучасний розвиток Австрії і України, усвідомлюємо спільну відповідальність за спільну історію. Наша спільна історія бере початок не просто на рубежі 1991–1992 або 2024 рр. Загалом історія українсько-австрійських відносин розпочинається задовго до появи новітніх національних держав – Австрії й України. Вони сягають XIII ст. – епохи, коли тільки починали формуватися обидві ідентичності. Пожвавлення українсько-австрійських взаємин розпочалося одразу після проголошення Україною незалежності. Австрія стала однією з перших країн світу, що започаткувала політичні контакти з українським керівництвом, а 24 січня 1992 р. встановила дипломатичні відносини. Того ж року Австрійське консульство в Києві було перетворено на посольство, і у Відні розпочало свою роботу посольство

України (Посольство України в Республіці Австрія. Політичні відносини, 2020, <https://austria.mfa.gov.ua/>)

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатьом процесам минулого, які розгорталися впродовж державотворення України, науковці вже багато років приділяють значну увагу. Огляд історичної літератури свідчить про значний обсяг дослідницької роботи, виконаної у процесі визначення місця національних меншин у вітчизняній історії. Ступінь об'єктивності викладеного на сторінках праць матеріалу залежав від часу їх написання.

У XIX ст. виникає зацікавленість до вивчення етнічного складу території України, що було пов'язано зі значним припливом громадян іноземного походження. Перші значні дослідження А. Скальковського, Д. Багалія, в яких розкривається освоєння України, вийшли в світ наприкінці XIX ст. (Скальковський, 1850; Багалей 1889). Також варто відзначити роботу дослідника Д. Еппа, видану у 1889 році. Праця написана німецькою мовою (Епп, Д. 1995).

Окрім вищезгаданих наукових робіт, особливий інтерес становлять праці та наукові видання А. Кудряченка (2017), Т. Осташка (1998), Ю. Терещенка (Терещенко & Осташко, 2011), П. Гай-Нижника (2006), І. Дацківа (2024) та ін.

Слід також зазначити, що на початку XX ст. з'явилися перші публікації про Вільгельма Габсбурга, які були невеликими замітками в газетах. Виявлений та проаналізований фактичний матеріал у пресі збагачує джерельну базу української історії. Так, у Львові газета “Діло” від 5 січня 1917 р. містила нотатки про помилку краківського “Ілюстрованого Кур'єру”, який писав, що молодий архикнязь Вільгельм служить як підпоручик при 13 полку уланів, котрий складається не з українців, а з польських уланів 4 листопада 1917 р. ця газета зафіксувала зустріч Архикнязя Вільгельма з митрополитом Шептицьким у Львові (Діло, 1917, с.1). У газеті “Соборна Україна” Орган вільного козацтва. Відень, Середа. 14 грудня 1921 р. був надрукований Лист до редакції Вільгельма Габсбурга. Остання згадка про Василя Вишиваного містилася у газеті “Свобода Український щоденник” – Джексі ситі і Нью Йорк від 14 жовтня 1947 р.: “Відень, Австрія, 12 жовтня – Австрійська поліція сьогодні повідомила, що ще в серпні пропав зі свого дому Вільгельм фон Габсбург, правнук архикнязя Карла I., що переміг Наполеона під Асперн в 1809 р. Приятелі Габсбурга заявляють на підставі листів, Вільгельм є в совєтському концентраційному таборі у Вінер Нойштадт” (Пропав Габсбург, 1947, с.1). Таким чином, усі статті досить інформативні, насичені, деталізовані та є оригінальним джерелом інформації.

У 1956 р. у Канаді була надрукована книга спогадів доктора Н. Гірняка “Полк. Василь Вишиваний” (Гірняк, 1956). Науковець показав детальну інформацію про життєвий шлях В. Вишиваного, його становлення як особистості та політика. У 1965 р. в Чикаго дослідник Є. Онацький написав цікавий нарис “Полковник Василь Вишиваний – Архикнязь Габсбурзький” (Онацький, 1965, с. 123–153). Портретний нарис Є. Онацького охоплює загалом основні періоди життя, більше зупиняючись на еміграційному етапі Василя Вишиваного. У 1960 р. в США виходять спомини доктора, громадського діяча Л. Цегельського про події в Україні “Від легенди до правди: Спогади про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р.” (Цегельський, 1918).

Окремі сюжети життєвого шляху В. Вишиваного знаходимо у працях військових і політичних діячів національно-державного відродження України: М. Омеляновича-Павленка “Спомини” (1930), В. Петріва “Військово-політичні праці. Спомини” (2002), О. Думіна “Історія легіону українських січових стрільців. 1914–1918” (2016),

М. Заклинського "Січові Стрільці на Херсонщині" (1933), Д. Дорошенка "Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920)" (2007) та ін.

Серед спроб наукового біографічного дослідження про В. Вишиваного вирізняються публікації науковців Ю. Терещенка та Т. Осташко "Вільгельм Габсбург і Україна" (1998). Далі відзначимо монографію цих науковців "Український патріот із династії Габсбургів" (Терещенко & Осташко, 2011). У цій роботі містяться документальні матеріали слідчої справи В. Вишиваного, поезія та зразок прози, що дають змогу краще зрозуміти цю яскраву постать українського національного відродження першої половини ХХ ст.

У 2006 р. в томі п'ятому Енциклопедії Сучасної України, була надрукована наукова стаття П. Гай-Нижника про Габсбурга-Лотрінгенського Вільгельма, яка розкрила нові сторінки його біографії (Гай-Нижник, 2006). На увагу заслуговує стаття сучасного українського історика Ю. Щура "Народний дім, "Просвіта", архікнязь Вільгельм фон Габсбург та інші епізоди з історії революційного Олександрівська" (2011, с. 12-29). Дослідник стисло розповідає про його роль як активного діяча УСС та перебування січовиків на чолі з В. Габсбургом у квітні 1918 р. в м. Олександрівськ (Запоріжжя).

Доленосно, що сучасні дослідники працюють у різних історичних хронологічних площинах щодо України та Австрії. З'явилися багато наукових публікацій про українсько-австрійські взаємини. У статті "Фінансові взаємини України з Австро-Угорщиною (кінець 1917–1918 рр.)" київським науковцем П. Гай-Нижником розкриваються фінансові відносини та аспекти Брестського договору, проєкти фінансових угод між УНР та Австро-Угорщиною, фінансово-економічні угоди Гетьманату з Австро-Угорщиною протягом кінця 1917–1918 років, а також їхні наслідки (Гай-Нижник, 2016. с. 153-185). Крім того, у кандидатській дисертації В. Верхогляд "Українсько-австрійське економічне співробітництво у 1991–2000 рр." значна увага приділяється дослідженню українсько-австрійської економічної співпраці у 90-х роках минулого століття (Верхогляд, 2002).

У 2024 р. була опублікована вичерпна стаття "Становлення та розвиток українсько-австрійських взаємин на рубежі ХХ–ХХІ ст." професора Національно-наукового інституту ім. Б. Д. Гаврилишина Західноукраїнського національного університету І. Дацківа. Автор підкреслив, що говорячи про зарубіжну історіографію, сучасній українсько-австрійській співпраці приділено значно менше уваги (2024. с. 8-19).

Діяльність австрійців тісно пов'язана з персоніфікацією історії, адже конкретна людина опиняється не лише у вирі історичних подій, вона стає епіцентром цих подій, впливаючи на них своїми інтелектуальними здібностями, організаторським талантом, громадянською позицією тощо. При цьому необхідно не лише узагальнити відомості про конкретні їхні досягнення, а й подолати ілюстративність та фрагментарність вивчення цих аспектів.

Метою статті є вивчення та осмислення ролі політичного діяча австрійського походження Василя Вишиваного у формуванні української державності, культури та науки, а також його внеску у становлення багатонаціональної спадщини українського народу.

Завданнями пропонованої статті є: проаналізувати наявну джерельну базу дослідження та її українську та зарубіжну історіографію, визначити основні історичні віхи, явищ у житті Василя Вишиваного; проаналізувати його внесок в національну історико-культурну спадщину України.

Методологія базується на засадах історизму, комплексності та науковості. Застосовано такі методи, як історико-генетичний, аналітично-синтетичний,

порівняльного аналізу, ретроспективний, історико-типологічний, метод локальної історії. Це сприяло трактуванню досліджуваних явищ, базуючись на принципах діалектики та логіки пізнання історичного процесу та суспільного розвитку, у динаміці загальносуспільних подій, з огляду на сучасність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значний вплив на історію Австрії мало заселення її земель слов'янськими племенами. У IV ст. до н. е. на землях сучасної Австрії почали осідати кельти (амбідрави, амбізони, бої, кампи та норіки (тавриски)). На основі германських племен, які змішалися зі слов'янськими, та залишками інших племен раннього середньовіччя, сформувалася австрійська етнічна спільнота.

Розглядаючи минуле як потужну силу сучасності, український історик С. Шелухін досліджував теорію кельтського походження Русі. Вчений намагався довести, що Русь виникла в результаті змішування антів та кельтів (Шелухін, 1929, с. 57). Учений зазначав, що у V ст. н. е. кельти-русини перемістилися до римської провінції Норік, розташованої в районі сучасної Австрії (м. Зальцбург).

Давним-давно на австрійських землях мешкали кельти. Вони створили державу Норік, яка підтримувала контакти з Давнім Римом. Вплив партнера виявився надзвичайно сильним, і невдовзі кельтська держава стала однією з його провінцій. У Середньовіччі на території провінції постало Герцогство Австрія, що увійшло до складу наступниці античного Риму – Священної Римської імперії.

Організатор української історичної науки, професор М. Грушевський у праці “На порозі нової України” у розділі “Наша західна орієнтація” наголошував, що український народ належить до західної культури. Оминаючи факти про тісні зв'язки нашої України з германською й кельтською культурами Подунав'я ще в доісторичні часи, спостерігаємо масовий приплив скандинавського елементу в період становлення Київської держави (Грушевський, 1991, с.13).

Русини у французькому Провансалі, австрійському Зальцбурзі та українському Києві, на переконання С. Шелухіна, є одним і тим же народом кельтського (галльського) генезису (Шелухін, 1929, с.27). Сьогодні кельтська проблематика домінує серед науковців світу.

Протягом IV ст. предки українців просунулися на південь. Навіть могутня Візантія не могла стримати “незліченні” слов'янські війська, які контролювали Причорномор'я, дунайські та балканські землі. Слов'яни мігрували вздовж Дунаю та через придунайські території, залишаючи по собі топоніми, що свідчать про їхнє походження. У VI ст. у східних слов'ян відбувалися найскладніші внутрішні процеси – виникнення, розвиток, розпад і нове формування перших слов'янських державних об'єднань (Rankin, 1996, p. 5 – 6.).

У першій половині VI ст. західні австрійські території (зокрема сучасний австрійський Тіроль) були підкорені лангобардами, яких у другій половині VI ст. витіснили бавари. На сході ж розселилися слов'яни. Значний слід в історії середньовічної Австрії залишило королівство Само (Gleirscher, 2000, p 268.). Варто зазначити, Само заснував першу слов'янську державу (623–658 pp.). Про це державне утворення писав франкський хроніст Фредегар – “у Само було десять дружин з роду Вінідів, з яких у нього було двадцять два синів та п'ятнадцять дочок і він щасливо правив тридцять п'ять років” (Wallace-Hadrill, 1981, p. 40; 56-57.). Усі наступні битви під його проводом завершувалися перемогами. Отже, це найдавніша писемна згадка, що збереглася про державу слов'ян.

Слов'янські літописи, східні та західноєвропейські пам'ятки оповідають про історію українсько-австрійських взаємин, які налічують понад тисячу років. Протягом історії Австрії, як і на Русі, для відновлення порядку з'являлися іноземці.

Так, у 1250 р. був запрошений на герцогство чеський принц Пржемыслав Оттокар II (1250–1276) (Кудряченко, 2017, с. 209-235).

В історії обох країн є цікаві епізоди, які могли кардинально змінити життя двох народів. Історію творять люди, які залишили свій неповторний слід у певний період. Так, у 1246 р. у бою з угорськими військами біля річки Лейте загинув герцог Фрідріх II Сварливий, останній представник роду Бабенбергів. У 1252 р. відбувся шлюб Романа Даниловича та Гертруди. Правління наступника – чеського королевича Пшемисла-Оттокара також не було спокійним.

Проти нього періодично спалахували повстання, які він успішно придушував. Вивчення і дослідження ролі історичних постатей, їхньої діяльності та виняткового значення у розбудові українських земель набувають актуальності в силу сучасних трансформацій історико-культурних просторів (Кондратюк, 2012, с.16-18).

Варто завжди повертатися до історії, яка вчить, що уроки минулого формують наше майбутнє. Отже, сьогодні культура разом із мовою стає знаряддям самозбереження і саморозвитку етносу. Велике значення для історії Австрії мало заселення її земель слов'янськими племенами.

Слов'янські літописи, східні та західноєвропейські пам'ятки розповідають про історію українсько-австрійських взаємин, які налічують понад тисячу років. Це зовнішня торгівля IX – X ст. Русі з містами по Дунаю. Київ також був важливим транзитним центром. Торговельні шляхи XI – XII ст. пов'язували місто з князівствами й королівствами Європи.

Згодом Данило Галицький активно втручався у велику міжнародну політику, брав участь у боротьбі за австрійський трон, на який йому вдалося на короткий час посадити свого сина Романа, одруженого з Гертрудою – племінницею Маргарити старшої сестри останнього австрійського герцога Фрідріха II Бабенберга і жінкою німецького короля Генріха VII. Науковець Л. Войтович у своїй монографії "Галич у політичному житті Європи XI XIV" пише що, війні за Австрійську спадщину (1246-1278) присвячені численні наукові дослідження, перш за все австрійські, німецькі, угорські, чеські, польські, українські (Войтович, 2015, с. 423).

Багато хто вважає, що історія – це лише факти та події, як, наприклад, війни та реформи, але це не так. Історія – це, насамперед, долі людей, не тільки тих, хто виконує дії, а й тих, чиє життя змінюють ці дії.

Одним з них є Василь Вишиваний, австрійський ерцгерцог Вільгельм Франц Йозеф Карл фон Габсбург-Лотаринзький (*Wilhelm Franz Joseph Karl von Habsburg-Lothringen*) – український військовий діяч, політик, дипломат, поет, полковник Легіону Українських Січових Стрільців. Він був представником однієї з монарших династій Європи, яка на початку XX ст. стояла на чолі Австро-Угорщини.

У більшості наукових розвідок зазначено, що Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотаринзький народився 10 лютого 1895 р. в м. Пола на острові Люссін (Далматія) (Центральний державний архів громадських об'єднань (*Протокол допиту Вільгельма Габсбурга*, 1947, арк. 7). Для початку необхідно уточнити, що місто Пола (сучасна хорватська назва – Пула) розташоване не на острові Люссін, а на півострові Істрія в Далмації. У автобіографії Вільгельм фон Габсбург згадує, що народився в Полі (Істрія) (Мемуари Вільгельма Габсбурга полковника УСС, 2017).

У 1912 р. Вільгельм закінчив реальну школу у Відні, а 1915-го – Військову академію ім. Марії-Терези у Вінер-Нойштадті. Саме під час навчання у військовій академії, окрім військової справи, юнак обирає вільним факультативом українську мову. Він писав, що читати по-українськи навчився я взимку 1915 р. Згодом він отримав призначення до 13-го уланського полку у званні лейтенанта австро-угорської армії. Сталося так,

що полк складався переважно з українських юнаків Золочівщини, що спонукало ерцгерцога вивчити українську мову. Один із вояків навіть привіз йому з відпустки сорочку, яку ерцгерцог залюбки носив, що і принесло йому українське ім'я Василь Вишиваний. У цій вишиванці він зустрічав, між іншим, митрополита у Львові.

У зв'язку з цим в Україні було здійснено вперше наближену реконструкцію вишитої сорочки Вільгельма Габсбурга за його світлиною 1918 р. із залученням історично достовірного доказового матеріалу. Віднайдено раніше невідоме зображення Василя Вишиваного у вишитій сорочці. 3 вересня 2024 р. у рамках реалізації проєкту “Вишивка в одязі видатних українців” була сформована робоча група для відтворення в матеріалі сучасної версії вишитої сорочки Василя Вишиваного на основі підготовленого та описаного вище матеріалу від М. Олійник. Робочу групу склали: керівниця ГО “Вишивка в одязі видатних українців” Т. Зез, наукова консультантка проєкту на волонтерських засадах М. Олійник, дизайнер схеми для вишивки О. Микитюк, майстриня з вишивки Г. Гаманкова (Олійник, 2025, с. 76). Поступово Вільгельма Габсбурга залучали до політичного українського проєкту – створення української держави на етнічних українських землях, розглядаючи його як очільника майбутньої української монархії.

9 вересня 1917 р. Василь Вишиваний вітав у Львові від імені австрійського імператора митрополита графа А. Шептицького з поверненням з російської неволі. З ним він зустрічався у Львові та підтримував контакти далі. Згодом, перебуваючи а еміграції, Василь Вишиваний залишився в еміграції, продовжував далі цікавитися українськими справами, проте помітної участі в них більше не брав (Онацький, 1965, с. 158).

Каральні органи довгий час не мали жодних підстав арештовувати Вільгельма з огляду на його пасивність в українській політиці. Однак, привід для арешту з'явився, тоді, коли агент французької розвідки капітан Пеліс'є мав зустріч у Відні з Вільгельмом Габсбургом. 26 серпня 1947 р. Вільгельма Габсбурга разом з Новосадам було заарештовано секретною службою *смерш* і перепроваджено до Карлсбадської тюрми, а згодом до Лук'янівської, де 18 серпня 1948 року Василь Вишиваний помер.

Увесь світ знає, хто такий австрійський ерцгерцог Вільгельм фон Габсбург. На честь Габсбурга-Вишиваного названі вулиці й площі у Києві і Львові, Одесі і Запоріжжі, Чернівцях і Івано-Франківську та інших містах. Сьогодні в Україні майже не залишилося жодного міста, де не було б вулиці на честь Василя Вишиваного.

10 лютого 2020 р. з ініціативи громадськості та за підтримки Львівської обласної державної адміністрації та Львівської обласної ради цей рік проголосили роком Василя Вишиваного. У день ювілею відбулося спецпогашення тематичного маркованого конверта, присвяченого 125-річчю від дня народження Василя Вишиваного. Отже, кожен охочий зможе відправити листа із ним у будь-який куточок нашої планети і ще раз нагадувати людям про цю непересічну історичну постать. У Львові урочисто відкрили в конгрес арт-готелі “BANKHOTEL” номер імені Василя Вишиваного (Історична правда, 2025).

У 2021 р. у Всесвітній день вишиванки в Києві був відкритий пам'ятник громадсько-військовому діячу доби Української революції Василю Вишиваному. Цей пам'ятник не випадково встановлений саме неподалік від метро “Лук'янівська”, адже саме тут він провів останні дні свого життя (Люсіков, 2021).

Пам'ять про В. Вишиваного також відображається в культурі. Так, наприклад, тісно співпрацюють Національні опери України і Австрії, які спільно проводять концерти не лише класичної, а й сучасної музики авторства австрійських композиторів. 1–2 жовтня 2021 р. у Харківському національному академічному театрі опери та балету імені Миколи Лисенка (відомому як Схід-Опера) з аншлагом відбулася

довгоочікувана світова прем'єра "Вишиваний. Король України". Грандіозна вистава вразила глядачів, серед яких були представники дипломатичних відомств України, Австрії та Німеччини, відомі діячі освіти, культури (Найдорожча постановка в Україні: у Харкові показали авангардну оперу про Василя Вишиваного, 2021).

Привабливим є історія грошового обігу України. 22 серпня 2025 р. введена в обіг монета "130 років від дня народження Василя Вишиваного". Монета продовжує серію "Видатні особистості України" та присвячена Вільгельму Францу фон Габсбургу-Лотрінгену (1895–1948) – представнику європейської аристократії, який увійшов в історію України під псевдонімом Василь Вишиваний (Презентовано пам'ятну монету на честь 130-річчя від дня народження Василя Вишиваного, 2025). Національна валюта як важливий символ державності, окрім прямих функцій, у всі часи була і буде невід'ємним елементом ідентичності країн та народу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Василь Вишиваний, людина, яка не була українцем за походженням, став символом української боротьби та прикладом ролі особистості в історії. Одна людина, якщо вона чимось захоплена, може змінити багато чого. За це ми віддаємо велику шану Вільгельму Габсбургу. Як справедливо наголошував громадсько-політичний діяч, публіцист Є. Онацький у своїй праці "Портрети в профіль" у розділі "Полковник Василь Вишиваний – Архикнязь Габсбурзький": "Ми повинні шанувати пам'ять тих чужинців, що присвячують своє життя українській визвольній ідеї і не бояться принести за неї й найбільші жертви" (1965, с.14).

Конфлікт інтересів

Автори не мають потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

ЛІТЕРАТУРА

- Багалеї, Д.І. (1889). *Колонизація Новоросійського краю й перші кроки його по шляху культури. Історический етюд*. Київ: Тип. Г.Т. Корчак-Новицького.
- Верхогляд, В. (2002) *Українсько-австрійське економічне співробітництво у 1991–2000 рр.*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк.
- Войтович, Л.В. (2015). *Галич у політичному житті Європи XI-XIV століть*. Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України.
- Гай-Нижник, П. (2006) *Габсбург-Лотрінген Вільгельм фон*. У *Енциклопедія Сучасної України*. Т.5 (с.252). Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.
- Гіряк, Н. (1956) *Полковник Василь Вишиваний: проект зі збереження спадщини української еміграції*. Вінніпег – Канада.
- Грушевський М. (1991) *На порозі нової України. Гадки і мрії*. Київ: Наук. думка.
- Дацків, Б. (2024) Становлення та розвиток українсько-австрійських взаємин на рубежі ХХ-ХХІ ст. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 1, 8-19.
- Діло (1917, 4 листопада), 260(9512), 1.
- Дорошенко, Д. (2007). *Мої спогади про недавнє минуле (1914–1920)*. Київ : Темпора.
- Думін, О. (2016). *Історія легіону українських січових стрільців. 1914–1918*. Дрогобич: Коло.

- Заклинський, М. (1993) Січові Стрільці на Херсонщині. У *Календар “Червоної Калини” на 1934 р.* (с. 55–56). Львів.
- Кондратюк, В.О. (2012) *Державотворення в Україні по обидві сторони Збруча (IX – початок XX ст.): історико-правові аспекти: монографія*. Львів: ЛьвДУВС.
- Кудряченко, А.І. (гол). (2017) *Австрія*. In: *Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа. У Країні світу і Україна : енциклопедія : в 5 т.* (с. 209–235). Київ : Видавництво “Фенікс”.
- Люсіков, М. (2021, 20 травня). У Києві відкрили пам’ятник Василю Вишиваному. *Мілітарний*
<https://military.com/uk/news/u-kyievi-vidkryly-pam-yatnyk-vasylyu-vyshyvanomu/>
- Мемуари Вільгельма Габсбурга полковника УСС (2017) *Весна 1918 року : у боротьбі за Запоріжжя. Спогади українських бійців*. Київ: УВС ім. Ю. Липи.
- Найдорожча постановка в Україні: у Харкові показали авангардну оперу про Василя Вишиваного (2021, 4 жовтня). *Локальна історія*.
<https://localhistory.org.ua/news/naidorozhcha-postanovka-v-ukrayini-u-kharkovi-pokazali-avangardnu-operu-pro-vasilia-vishivanogo/>
- Олійник, М. (2025) Українські вишиті сорочки Вільгельма Габсбурга: історіографія, реконструкція “орнаменту Василь Вишиваний” *Бібліотечний вісник. Науково-теоретичний та практичний журнал*, 2(278), 73–80.
- Омелянович-Павленко, М. (1930). *Спомини*. Тернопіль.
- Онацький, Є. (1965). *Портрети в профіль*. Чикаго: Українсько-Американська Видавнича Спілка.
- Осташко, Т. (1998) Вільгельм Габсбург і Україна *Історія України*, 24, 5–8.
- Повість минулих літ. Поучення Володимира Мономаха (2018). Київ: Центр учбової літератури.
- Посольство України в Республіці Австрія. Політичні відносини (2020, 25 жовтня)
<https://austria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/127-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-avstrijeju>
- Презентовано пам’ятну монету на честь 130-річчя від дня народження Василя Вишиваного (2025, 24 серпня). *Національний банк України*
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/prezentovano-pamyatnu-monetu-na-chest-130-richchya-vid-dnya-narodjennya-vasilya-vishivanogo>
- Пропав Габсбург (1947, 14 жовтня). *Свобода Український щоденник*, 239, 1.
- Скальковський, А. А. (1850). *Опыт статистического описания Новороссийского края. 1730–1823*. Одесса.
- Терещенко, Ю. & Осташко Т. (2011). *Український патріот із династії Габсбургів : Науково-документальне видання*. Київ : Темпора.
- Історична правда (2025, 9 листопада). У Львові урочисто відкрили готельний номер імені Василя Вишиваного
<https://www.istpravda.com.ua/short/2020/02/12/157020/>
- Цегельський, Л. (1960). *Від легенди до правди: Спогади про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р.* Нью-Йорк; Філадельфія : Булава.
- Центральний державний архів громадських об’єднань та українці (далі – ЦДАГОУ). Ф.263. Спр. 66498. Протокол допиту Вільгельма Габсбурга від 23 вересня 1947 р. Т. 1. Арк. 7.
- Шелухін, С. (1929). *Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції*. Прага.
- Щур, Ю. (2011) Народний дім, “Просвіта”, архікнязь Вільгельм фон Габсбург та інші епізоди з історії революційного Олександрівська. *Культурна спадщина*

Запорізького краю : зб. наук. ст. та документів з охорони культ. спадщини Запоріжжя, 3, 12–29.

Epp, David. H. (1995). *Johann Cornies*. (Echo historical series; 3) Winnipeg: CMBC.

Pleterski, A. (2000). Paul Gleirscher: Karantanien. Das slawische Kärnten, 2000. *Arheološki Vestnik*, 51.

<https://ojs.zrc-sazu.si/av/article/view/8478>

Rankin, D (1996). *Celts and classical world*. New York, Psychology Press.

Wallace-Hadrill, J.M. (1960). *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar with its continuations*. Published by Thomas Nelson & Sons LTD.

REFERENCES

Bahalei, D.Y. (1889). *Kolonyzatsiia Novorossyiskoho kraia y pervyye shahy eho po puty kulturny. Ystorycheskyi etiud*. Kyev: Typ. H.T. Korchak-Novytskoho.

Verkhohliad, V. (2002) *Ukrainsko-avstriiske ekonomichne spivrobitnytstvo u 1991-2000 rr.*: avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 07.00.01. Donetsk.

Voitovych, L.V. (2015). *Halych u politychnomu zhytti Yevropy XI-XIV stolit*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I.Krypiakevycha NAN Ukrainy.

Hai-Nyzhnyk, P. (2006) Habsburh-Lotrinhen Vilhelm fon. U *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. T.5* (s.252). Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy.

Hirniak, N. (1956) *Polkovnyk Vasyl Vyshyvanyi: proekt zi zberezhennia spadshchyny ukrainskoi emihratsii*. Vinnipeg – Kanada.

Hrushevskiy M. (1991) *Na porozhi novoi Ukrainy. Hadky i mrii*. Kyiv: Nauk. dumka.

Datskiv, B. (2024) Stanovlennia ta rozvytok ukrainsko-avstriiskyykh vzaemyn na rubezhi XX-XXI st. *Humanitarni studii: istoriia ta pedahohika*, 1, 8–19.

Dilo (1917, 4 lystopada), 260(9512), 1.

Doroshenko, D. (2007). *Moï spomyny pro nedavnie mynule (1914–1920)*. Kyïv : Tempora.

Dumin, O. (2016). *Istoriia lehionu ukrainskykh sichovykh striltsiv. 1914–1918*. Drohobych: Kolo.

Zaklynskyi, M. (1993) Sichovi Striltsi na Khersonshchyni. U *Kalendar "Chervonoï Kalyny" na 1934 r.* (s. 55–56). Lviv.

Kondratiuk, V.O. (2012) *Derzhavotvorennia v Ukraini po obydv storony Zbrucha (IX – pochatok XX st.): istoryko-pravovi aspekty: monohrafiia*. Lviv: LvDUVS.

Kudriachenko, A.I. (hol). (2017) Avstriia. In: Pivnichna Yevropa. Zakhidna Yevropa. Pivdenna Yevropa. U *Krainy svitu i Ukraina : entsyklopediia : v 5 t.* (s. 209–235). Kyiv : Vydavnytstvo "Feniks".

Liusikov, M. (2021, 20 travnia). U Kyievi vidkryly pamiatnyk Vasyliu Vyshyvanomu. *Militarnyi*

<https://militarnyi.com/uk/news/u-kyievi-vidkryly-pam-yatnyk-vasylyu-vyshyvanomu/>

Memuary Vilhelma Habsburha polkovnyka USS (2017) *Vesna 1918 roku : u borotbi za Zaporizhzhia. Spohady ukrainskykh biitsiv*. Kyiv: UVS im. Yu. Lypy.

Naidorozhcha postanovka v Ukraini: u Kharkovi pokazaly avanhardnu operu pro Vasylia Vyshyvanoho (2021, 4 zhovtnia). *Lokalna istoriia*

<https://localhistory.org.ua/news/naidorozhcha-postanovka-v-ukrayini-u-kharkovi-pokazali-avangardnu-operu-pro-vasilia-vishivanogo/>

Oliinyk, M. (2025) Ukrainski vyshyti sorochky Vilhelma Habsburha: istoriohrafiia, rekonstruktsiia "ornamentu Vasyl Vyshyvanyi" *Bibliotechnyi visnyk. Naukovo-teoretychnyi ta praktychnyi zhurnal*, 2(278), 73–80.

Omelianovych-Pavlenko, M. (1930). *Spomyny*. Ternopil.

- Onatskyi, Ye. (1965). *Portrety v profil*. Chikaho: Ukrainsko-Amerykanska Vydavnycha Spilka.
- Ostashko, T. (1998) Vilhelm Habsburh i Ukraina *Istoriia Ukrainy*, 24, 5–8.
- Povist mynulykh lit. Pouchennia Volodymyra Monomakha (2018). Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
- Posolstvo Ukrainy v Respublitsi Avstriia. Politychni vidnosyny (2020, 25 zhovtnia) <https://austria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/127-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-avstrijeju>
- Prezentovano pamiatnu monetu na chest 130-richchia vid dnia narodzhennia Vasylya Vyshyvanoho (2025, 24 serpnia). *Natsionalnyi bank Ukrainy* <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prezentovano-pamyatnu-monetu-na-chest-130-richchya-vid-dnya-narodjennya-vasilya-vishivanogo>
- Propav Habsburh. (1947, 14 zhovtnia). *Svoboda Ukrainy shchodennyk*, 239, 1.
- Skalkovskyi, A. A. (1850). *Opyt statystycheskoho opysannia Novorossyiskoho kraia. 1730–1823*. Odessa.
- Tereshchenko, Yu. & Ostashko T. (2011). *Ukrainskyi patriot iz dynastiï Habsburhiv : Naukovo-dokumentalne vydannia*. Kyïv : Tempora.
- Istorychna pravda (2025, 9 lystopada). *U Lvovi urochysto vidkryly hotelnyi nomer imeni Vasylya Vyshyvanoho* <https://www.istpravda.com.ua/short/2020/02/12/157020/>
- Tsehelskyi, L. (1960). *Vid lehendy do pravdy: Spohady pro podii v Ukraini zviazani z Pershyi Lystopadom 1918 r.* Niu-York; Filadelfia : Bulava.
- Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukrainiky (dali – TsDAHOU). F.263. Spr. 66498. Protokol dopytu Vilhelma Habsburga vid 23 veresnia 1947 r. T. 1. Ark. 7.
- Shelukhin, S. (1929). *Zvidkilia pokhodyt Rus. Teoriia keltskoho pokhodzhennia Kyivskoi Rusy z Frantsii*. Praha.
- Shchur, Yu. (2011) Narodnyi dim, “Prosvita”, arkhikniaz Vilhelm fon Habsburh ta inshi epizody z istorii revoliutsiynoho Oleksandrivska. *Kulturna spadshchyna Zaporizkoho kraiu : zb. nauk. st. ta dokumentiv z okhorony kult. spadshchyny Zaporizhzhia*, 3, 12–29.
- Epp, David. H. (1995). *Johann Cornies*. (Echo historical series; 3) Winnipeg: CMBC.
- Pleterski, A. . (2000). Paul Gleirscher: Karantanien. Das slawische Kärnten, 2000. *Arheološki Vestnik*, 51. <https://ojs.zrc-sazu.si/av/article/view/8478>
- Rankin, D (1996). *Celts and classical world*. New York, Psychology Press.
- Wallace-Hadrill, J.M. (1960). *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar with its continuations*. Published by Thomas Nelson & Sons LTD.

Дата надходження до редакції 10.10.2025 р.
Ухвалено до друку 29.10.2025 р.

CC Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)